

כלי יקר

פרשת שמות

גיליון 12 שנה א ה'תשע"ט

דבר העורך

בתחילת חומש שמות התורה מפרטת את שמות בני ישראל 'ראובן שמעון וכו', ועיין מה שהבאנו בגיליון זה בשם המדרש על כך ששמות בני ישראל נקראו על שם הגאולה, והנה כאן עוד בטרם התחיל שיעבוד מצרים, אומרת לנו התורה את שמות הגאולה, כי כבר אמר הקדוש ברוך הוא ליעקב אבינו [בראשית מו, ד] 'אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה', עוד בטרם הגלות כבר נתבשר יעקב אבינו על הגאולה.

וכידוע בשם רבנו ז"ע [הבאנו דבריו בגיליון מקץ - חנוכה] שכל פרשה קשורה לאשר יארע באותו השבוע, ואנו תפלה ותקווה שנוכח כבר בקרוב ממש לראות בבוא לציון גואל, ובנין בית המקדש ובגאולה השלמה בב"א.

בזכות ד' דברים נגאלו

'ראובן שמעון וגו' [שמות א, ב]

אמרו רבותינו ז"ל [ויקרא רבה לב, ה] 'בזכות ד' דברים נגאלו אבותינו ממצרים בזכות שלא שנו את שמם, ואת לשונם, ושהיו גדורין מעריות, ולא היו בהם דלטורין, ואיתא בילקוט [רמז קסב] שכל שמות השבטים נקראו על שם הגאולה, 'ראובן' - ראה ראיתי את עני עמי. 'שמעון' - על שם וישמע אלהים את נאקתם וכן כולם.

ולפי זה באם היו בני ישראל משנים שמותם לא היה להם רושם על הגאולה, כי הרי שמותם נקראו על שם הגאולה, ואם כן לא היו ראויים להגאל, כי החליפו שמותם המורים על הגאולה וקורא להם שם חדש אשר אין בו הוראה על הגאולה, או שהיה להם שינוי השם סיבה להתייאש מן הגאולה, ולא היו מבקשים את פני ה' על הגאולה ועל התמורה.

וכמו כן אילו היו משנים את לשונם, אף על פי שלא היו משנים את שמם, מכל מקום לא היה שמם מורה על הגאולה, כי דווקא בלשון הקודש מורה 'ראובן' על שם 'ראה ראיתי עני עמי', אבל בלשון אחר אין שם ראובן מורה על 'ראה ראיתי', וכן כולם.

ובזכות שהיו גדורין מעריות על כן לא היו ראויין להיות בין המצריים אשר הם שטופי זימה, שנאמר בהם [יהוקאל כג, ב] 'וזרמת סוסים זרמתם'. ולפי שלא היה בהם לשון הרע והיה פקוד אצלם 'וישאלו אשה מאת רעותה' רק על ידי כך נגאלו ממצרים, כי באם היה בהם לשון הרע הרי שלא היו משאילים האחד לשני מפני המריבה, ואז כאשר היה מגיע זמן צאתם ממצרים לא היו המצריים משאילים להם כלי כסף וכו', ולא היו יכולים לצאת, כדי שלא יאמר אותם זקן [בראשית טו, יג] 'ועבדום ועינו אותם' קיים בהם, 'ואחרי כן יצאו ברכוש גדול' [שם יד] לא קיים בהם' [עיין ברכות ט:].

'ויהי כל נפש' [שמות א, ה] קרא לשבעים נפשות נפש אחד, והוא מפני שהיה שלום ביניהם מתוך שלא היה לשון הרע ודלטורין.

ולפי זה מבאר רבנו ז"ע את הפסוק [שמות ב, יד] 'ויירא משה ויאמר אכן נודע הדבר', מהו הדבר שנודע, אין זה אלא חטא הדיבור אשר בעבורו ישראל שרוין בצרה יותר מכל האומות, כי חטא לשון הרע מגדיל עונות כנגד עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים, [עיין ערכין טו:] והאמת אינו כן שאדרבה ישראל נגאלו בזכות שלא היה בהם דוברי לשון הרע, ורק שנים אלו היו בעלי לשון הרע, ופרסמם הכתוב כדוגמת 'שלומית בת דבר' [עיין ויקרא רבה לב, ה]

ואם כן עלינו להבין, מדוע אמר משה רבנו 'אכן נודע הדבר', הרי ידע משה רבנו שאין בין בני ישראל דוברי לשון הרע רק שני אלו, ומהו 'אכן נודע הדבר'.

מבאר רבנו ז"ע בספרו 'שפתי דעת' [פאמר פב] שהיה חושש משה רבנו מפני חילול השם שיהיה בעולם, שהנה אומות העולם רואים את עם ישראל מבוזים וסובלים, ויאמרו 'לא ה' פעל כל זאת', כי אמנם היו מבני ישראל עובדי עבודה זרה במצרים, אבל עשו זאת בסתר, ולא ידעו מכך אומות העולם. ואם כן הרי אין סיבה שיהיו בני ישראל סובלים כל כך, אבל כאשר ראה שיש דלטורין ביניהם, אמר, אם כן אומות העולם יראו שהאחד מוסר את חברו לפרעה, ויבינו מפני מה סובלים כל כך בני ישראל, וצדיק הוא ה' אשר הביאם בכור התלאות. והדברים מבהילים.

גיליון זה נתרם

לרפואת הילד

אורי מלאכי בן נורית שיחי'

לרפואה שלמה

זכות תורת רבנו ז"ע תעמוד לרפואה שלמה בקרוב ממש, ולכריאות איתנה עד ימי זקנה.

נתרם על ידי רבני המערכת

אור השכינה

'ותרא אותו כי טוב הוא' [שמות ב, ב]

אמרו רבותינו ז"ל [סוטה יב.] 'שנתמלא כל הבית אורה', שנאמר [בראשית א, ד.] 'וירא אלהים את האור כי טוב', ומטעם זה הצפינה אותו כי חששה שמא יראו המצרים את האור, ועל ידי האור יראו את הילד, ואולי יבינו שהוא הגואל העתידי של עם ישראל המוציאם מאפילה לאורה, וחשבה שאולי משום הכי נולד משה עם האור עליו, כדי שתדע להצפינו.

משה רבנו היה משולל מכל וכל מן החומריות, והיה מאיר בשני חלקיו גם החומרי וגם השכלי, והיה הבית האנושי שלו מלא אורה, ונס זה יוכיח על עתידו, וזהו מה שנאמר [פסוק ו.] 'ותראהו את הילד' ואמרו רבותינו ז"ל [סוטה יב:] שראתה שכינה עימו, וכיצד ראתה השכינה, אלא שראתה האור שהאיר משה רבנו.

ועיין עוד בדברי רבנו זי"ע בכללי יקר [שמות ג, ה.] בדברי הנבואה למשה רבנו וההבדל בין נבואת משה לנבואת יהושע. עיין שם והוא נפלא.

ישראל שם רוחני

'ובני ישראל פרו וישרצו' [שמות א, ז]

כבר הזכיר בפסוק כי מת יוסף וכל אחיו וכל הדור ההוא, אבל את יעקב לא הזכיר שמת, לפי שיעקב לא מת [תענית ה:], וזה הזכות שהיו 'בני ישראל', זו זכות הקיימת לעולם, על כן אמר 'ובני ישראל פרו וגו' מצד היותם בניו של ישראל רק בזכות זה זכו לפרו וישרצו, כי 'יעקב' שם גופני, וחומריתו של יעקב נסתלקה כבר מן העולם, אבל 'ישראל' הוא שמו הרוחני, ושם זה קיים לעולם.

ועיין בדברי רבנו זי"ע ב'אורה לחיים' [דרוש לפסח, קטז] דשם 'יעקב' הוא מהמילה 'עקב', ושם 'ישראל' מגור מלשון 'כי שרית עם אלהים' [בראשית לב, כט] והוא שם רוחני, ומשום הכי שינה הכתוב לשון דיבור משה רבנו עם הגברים ועם הנשים שנאמר [שמות יט, ג.] 'כה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל', אצל הנשים הזכיר שם 'יעקב', ואילו אצל הגברים הזכיר שם 'ישראל', לפי שהנשים רכות מזגם ואינם מקבלין כי אם דברים רכים שאינם מתנגדים כל כך למזגם, והאנשים גבורי כח לעמוד כנגד התאוות המוחשות מקבלין אף הדברים הקשים כגידין. ולכן לנשים פנה בלשון 'חומרי' ואילו לגברים פנה בלשון 'רוחני'.

תחבולותיו של פרעה

'הנה עם בני ישראל רב ועצום ממנו' [שמות א, ט]

לכאורה מדוע הוסיף 'עם' היה צריך לומר 'הנה בני ישראל רב וגו', ועוד שאמר 'ויאמר אל עמו' וכי דיבר עם כל בני עמו, היה לו לומר ויאמר אל שריו וחכמיו, אלא מבואר דפרעה אמר שלא יתכן שיהיו שני עמים המתנגדים זה לזה חיים יחדיו במדינה אחת, ולכן אמר 'ויאמר אל עמו', כלומר בשביל עמו, הרי אתם עם מיוחד בארץ, והנה 'עם' בני ישראל גם בני ישראל נהפכים לעם, ובזמן מועט נפכו הם ל'עם', ולמרות שעכשיו אינם רבים מאיתנו אך גיבורים הם, דהרי דרך העולם שכאשר נולדים תאומים הם חלשים יותר, והנה כאן לעם ישראל נולדים ששה בכרס אחד ולמרות הכי גיבורים הם, ולכן 'הבה נתחכמה לו', שמא יהיו גם גיבורים וגם רבים מאיתנו. ויצטרפו אל אויבינו לנצחנו.

ואמרו רבותינו ז"ל [שמות רבה א, ט] 'הבה נתחכמה לו' למושיען של ישראל, ואם כן מבאר רבנו זי"ע שגם תיבת 'ממנו' קאי על הקדוש ברוך הוא, כמו שאמרו רבותינו ז"ל [סוטה לה.] על הפסוק 'כי חזק הוא ממנו', 'כביכול אפילו בעל הבית אין יכול להוציא כליו משם', ואם כן 'עצום ממנו' כוונתו של פרעה הייתה שכל כוחו וחזקו של עם ישראל הוא מאת הבורא יתברך, ולכן 'הבה נתחכמה לו' למושיען של ישראל.

ומה התחכמות ראה פרעה, להפריד בין עם ישראל לבין אביהם שבשמים, ועל ידי הפרדה זו לא יתן הקדוש ברוך הוא כח לעם ישראל, ומשום הכי חשב לחייב את עם ישראל ליתן מס לכהני עבודה זרה, שהוא דומה לעבודה זרה ממש כמו שביאר רש"י [דברים כה, טד] בפסוק 'ועבדת שם אלהים אחרים'. ועל ידי המיסים שיצטרכו בני ישראל ליתן לכהני עבודה זרה שהוא כעבודה זרה ממש, יוכלו לענותם בסבלותם.

וזהו שאמר 'ויעבדו מצרים את בני ישראל בפרך' כלומר העבידום לעבודה זרה מתחילה בפה רך על ידי הסתה ופיתוי, ואחר כך בפרך ממש על ידי הכרח. ולפי זה מבאר רבנו זי"ע 'וימררו את חייהם' הוא שהפרידו את עם ישראל מאת הבורא יתברך שהרי נאמר [דברים ל, ג.] 'כי הוא חייד' ועל ידי זה שסרו מאחורי ה' 'ימררו את חייהם בעבודה קשה' דהיינו בעבודה זרה שהיא קשה ורעה, ואחר כך 'בחומר ובלבנים ובכל עבודה בשדה' שיכלו להם להעבידם על ידי שעבדו בני ישראל עבודה זרה.

ומשום הכי הקשה הקדוש ברוך הוא את לב פרעה שלא ישוב בתשובה, כי הרי כבר אמרו רבותינו ז"ל [וימא פי:] כל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה, והמצרים החטיאו את עם ישראל בחטא עבודה זרה.